

بررسی سن و تحصیلات شاغلان در سه بخش عمده‌ی اقتصادی

طاهره امینی^{†*} و مسعود یارمحمدی[‡]

[†] پژوهشکده‌ی آمار

[‡] دانشگاه پیام نور تهران

چکیده: هدف کلی پژوهش حاضر بررسی وضعیت سواد و سن نیروی شاغل در سه بخش کشاورزی صنعت و خدمات است. برای این منظور با استفاده از داده‌های خام طرح آمارگیری نیروی کار مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۷ این عوامل به تفکیک ۳ بخش برای تمام شاغلان سراسر کشور استخراج شد. در نهایت بر اساس این نتایج بخش کشاورزی با ۷۶/۵ درصد نیروی شاغل باسواد که ۷۶/۷ درصد از آنها دارای مدرک تحصیلی ابتدایی و راهنمایی هستند کمترین بهره را از نیروی باسواد دانشگاهی برده است. همچنین در میان شاغلان ۶۵ ساله و بیشتر در سراسر کشور، بخش کشاورزی بیشترین نیروی شاغل در این سن را در میان ۳ بخش کشاورزی، خدمات و صنعت به خود اختصاص داده است. بخش صنعت اگرچه برای رشد و شکوفایی خود در حوزه اقتصاد نیازمند بهره‌گیری نیروهای متخصص با تحصیلات دانشگاهی مرتبط است اما بعد از بخش خدمات قرار می‌گیرد و بخش صنعت و خدمات به ترتیب با ۳۲/۰ و ۵۰/۳ درصد از کل نیروهای شاغل را در خود جای داده‌اند.

واژه‌گان کلیدی: صنعت، خدمات، کشاورزی، طرح آمارگیری نیروی کار ۱۳۹۷، سن، تحصیلات.

* نویسنده‌ی عهده‌دار مکاتبات

دریافت: ۱۴۰۴/۸/۷، پذیرش: ۱۴۰۴/۹/۱۱.

۱- مقدمه

اشتغال از دیدگاه کلان اقتصادی از جنبه‌های مختلف همچون درآمدزایی، تولید، کارآفرینی، توسعه دانش و فناوری و غیره اهمیت دارد و از دیدگاه اجتماعی نیز به انسان منزلت، جایگاه و موقعیت اجتماعی و حس اعتماد به نفس می‌بخشد [۱]. به همین دلیل شناخت مجموعه عوامل زمینه‌ساز حضور (مشارکت) هر چه بیشتر از جمعیتی توانمند در عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی کشور اولویت ویژه‌ای دارد. اهمیت اشتغال و تأثیر سن و تحصیلات افراد برای ورود به بازار کار در بخش‌های مختلف اقتصادی ما را بر این داشت تا با بررسی دقیق‌تر این عوامل (سن و مدرک تحصیلی شاغلان) بپردازیم. بدین امید که با استفاده از این مطالب و اطلاعات مشابه توسط برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران، بتوان زمینه بهره‌گیری بهتر جامعه از نیروهای بالقوه را فراهم آورد.

۲- معرفی بخش‌های اشتغال در کشور

با توجه به اینکه برای بررسی اشتغال در سه بخش اقتصادی کشور، نیاز به نحوه و چگونگی این بخش‌بندی‌ها داریم؛ در ابتدا اشاره‌ای گذرا بر این مباحث خواهیم داشت. فعالیت‌های اقتصادی طبق تئوری سه بخش، به سه بخش مرتبط با مواد خام (اول)، تولیدی (دوم) و خدمات (سوم) تقسیم می‌شود. این خوشه‌بندی سه‌بخشی، توسط دانشمندانی همچون آلن فیشر، کالین کالرک و جین فوراستیه در اواسط قرن بیستم توسعه یافته است. بخش مواد خام به فعالیت‌هایی اشاره دارد که به موجب آنها مواد خام استحصال می‌شوند. به عنوان نمونه، مشاغلی همچون استخراج مواد معدنی و کشاورزی را می‌توان جز این دسته طبقه‌بندی کرد. دسته دیگر از مشاغل، مشاغلی هستند که به محصولی قابل مشاهده و ملموس منجر می‌شوند. این دسته از فعالیت‌ها زیرمجموعه بخش تولیدی قرار می‌گیرند. به طور غیر رسمی می‌توان تولیدات کارخانه‌ای مانند اتومبیل‌سازی، تولید پلاستیک و داروسازی را زیرمجموعه این بخش قرار داد (بخش صنعت). بخش خدمات را که از آن به عنوان بخش سوم اقتصاد نیز تعبیر می‌شود، مجموعه فعالیت‌هایی می‌گویند که به تولید ارزش از طریق محصولات غیر قابل مشاهده یا ناملموس منجر می‌شود. بخش خدمات بخشی وسیعی از فعالیت‌ها از جمله حمل و نقل، خدمات شهری و خدمات وابسته به فناوری‌های اطلاعاتی را پوشش می‌دهد [۷].

مرکز آمار ایران نیز بر اساس دستورالعمل بین‌المللی «طبقه‌بندی فعالیت‌های اقتصادی ISIC-ver 4» که توسط کمیسیون آمار سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۸ به تصویب رسید و در سال ۲۰۰۸ توسط این کمیسیون مجدداً مورد بازنگری قرار گرفت؛ طبقه‌بندی مشاغل در بخش‌های مختلف اقتصادی را انجام می‌دهد و در این بررسی نیز به‌منظور دستیابی استاندارد به نتایج از همین دستورالعمل برای بخش‌بندی‌های اقتصادی استفاده شده است.

۲-۱- ویژگی‌های بخش کشاورزی

به طور کلی از دیدگاه توسعه اقتصادی، نقش کشاورزی به دلیل تولید مواد خام و کمک آن به پیشبرد جریان رشد و توسعه نمایان‌تر است. بخش کشاورزی در جریان رشد و توسعه اقتصادی چند وظیفه مهم و اساسی بر عهده دارد که از آن جمله می‌توان به تأمین غذا و امنیت غذایی برای جمعیت رو به رشد، تأمین ارز خارجی برای وارد کردن کالاهای سرمایه‌ای از راه افزایش صادرات، عرضه مواد خام مورد نیاز صنعت و کمک به توسعه فعالیت‌های تولیدی وابسته اشاره کرد. توسعه کشاورزی، افزایش تولیدات کشاورزی و دامی، و شیلات و جنگلداری را به همراه خواهد داشت و افزایش تولید اقلام مذکور ضمن ایجاد اشتغال و کمک به رشد اقتصادی به امنیت غذایی و بهبود تغذیه در جهان سوم کمک می‌کند. اهمیت اشتغال در رشد و توسعه کشور و نیز نیاز به ایجاد فرصت‌های شغلی بیشتر در جامعه ما را بر آن داشت تا ویژگی سن و تحصیلات نیروی کار در این بخش را با سایر بخش‌های اقتصادی مورد بررسی قرار دهیم. بر اساس مطالعات پیشین می‌دانیم که به دلیل پایین بودن سطح سواد شاغلان در بخش کشاورزی، اشتغال در این بخش به شدت ناپایدار و غیر قابل برنامه‌ریزی است؛ از طرفی با ورود افراد شاغل و جوانان تحصیل‌کرده در بخش‌های مختلف اقتصادی متوجه می‌شویم سطح جذب نیرو در این بخش در مقایسه با بخش‌های دیگر کمتر است به طوری که شاغلین در بخش‌های دیگر اقتصاد یعنی صنعت و خدمات بیشتر از شاغلین در بخش کشاورزی هستند. بر اساس جدول ۱ می‌توان مشاهده کرد که بخش کشاورزی تنها ۱۷/۷ درصد از کل شاغلان جامعه را در خود جای داده است؛ که ۳/۶ درصد از آن را زنان و ۱۴/۱ درصد آن را مردان تشکیل می‌دهند.

جدول ۱- تعداد و درصد شاغلان در بخش‌های مختلف اقتصادی به تفکیک جنسیت

شرح	جنسیت		کل
	زن	مرد	
کشاورزی	تعداد	۸۵۶۱۰۳	۳۳۵۷۰۵۴
	درصد	۳/۶	۱۴/۱
صنعت	تعداد	۱۱۶۸۷۶۳	۶۴۵۹۴۸۰
	درصد	۴/۹	۲۷/۱
خدمات	تعداد	۲۳۱۹۹۱۸	۹۶۴۸۴۹۶
	درصد	۹/۷	۴۰/۵
کل	تعداد	۴۳۴۴۷۸۴	۱۹۴۶۵۰۳۰
	درصد	۱۸/۲	۸۱/۸

منابع داده‌ها: طرح آمارگیری نیروی کار ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران؛ یافته‌های محقق

بر اساس بررسی‌های تطبیقی، نیاز کمتر اشتغال‌زایی بخش کشاورزی به سرمایه‌گذاری ارزی، مزیت نسبی درخور توجهی برای این بخش به‌ویژه در شرایط کمبود ارز فراهم می‌سازد. مقایسه دو بخش کشاورزی و صنعت نشان می‌دهد که وابستگی صنعت به مواد واسطه‌ای وارداتی بیش از ۵ برابر وابستگی بخش کشاورزی به این مواد است [۳]. بر این اساس ایجاد اشتغال در بخش کشاورزی با اتکا به منابع مالی داخلی به مراتب امکان‌پذیرتر موقتاً اقتصادی‌تراز از بخش صنعت است.

۲-۲- ویژگی‌های بخش صنعت

در ادبیات اقتصادی یکی از مسیرهای اصلی برای دستیابی به رشد اقتصادی وسیع‌تر شدن بخش صنعت است زیرا این بخش نه تنها خود به صورت متقاضی نیروی کار می‌تواند در کاهش بیکاری مؤثر واقع شود بلکه با توجه به اثرات مثبت بیرونی که بر سایر بخش‌های اقتصادی دارد، قابلیت افزایش بهره‌وری و کیفیت اشتغال را نیز تقویت می‌کند. در واقع مساله بیکاری در کشورهایی مانند ایران علاوه بر مشکل ایجاد شغل، فقدان اشتغال بهره‌ور است. مفهوم اشتغال بهره‌ور، بر اساس تعاریف سازمان جهانی کار، مبتنی بر اشتغال در مشاغل باثبات و دارای درآمد متناسب با مصرف مورد نیاز خانوار است. بخش صنعت، از آنجایی که زنجیره ارزش افزوده پیچیده‌تری دارد، از یک سو متقاضی

نیروی کار با مهارت و سطح تحصیلی بالاتری است و از سوی دیگر با ایجاد هم‌افزایی در سایر بخش‌ها می‌تواند ثبات شغلی و جبران خدمات نیروی کار را به صورت کاراتری ایجاد کند.

بنابراین در صورتی که سیاست‌گذاری‌های اقتصادی بر مبنای رفع موانع بخش صنعت تدوین شوند، می‌توان به راه علاج مناسبی برای حل بحران بیکاری در ایران امید بست. اما شواهد موجود نشان می‌دهد که طی سال‌های گذشته بخش صنعت ایران در بهبود وضعیت اشتغال از هر دو منظر کیفی و کمی ناکام بوده است. به عبارت دیگر نه تنها میزان خالص مشاغل ایجادشده در این بخش متناسب با افزایش جمعیت در سن کار (به ویژه زنان و جوانان تحصیل‌کرده) تغییر نکرده بلکه کیفیت مشاغل از نظر درآمد حاصل از آن و ایجاد حاشیه امن و با ثبات شغلی نیز از وضعیت مطلوبی برخوردار نبوده است. این بخش در بین سایر بخش‌های عمده اقتصادی از قابلیت‌های ویژه‌ای برخوردار است و به لحاظ پویایی و تأثیرگذاری بر اشتغال شاید در بین سایر بخش‌ها مهمترین بخش عمده اقتصادی را تشکیل می‌دهد. شکوفایی این بخش موجب تحرک و شکوفایی سایر بخش‌های اقتصادی می‌شود و شکوفایی سایر بخش‌ها زمینه را برای اشتغال‌زایی بیشتر فراهم می‌کند. به سخن دیگر با ایجاد فرصت‌های شغلی در بخش صنعت با توجه به پویایی و خاصیت القایی آن، موجب اشتغال غیر مستقیم با ضریب ۳ الی ۵ در سایر بخش‌های اقتصادی می‌شود [۲].

در سال ۱۳۹۷ بر اساس داده‌های طرح آمارگیری نیروی کار مرکز آمار ایران بخش صنعت تنها ۳۲ درصد از شاغلان (۴۹ درصد زنان و ۲۷/۱ درصد مردان) را در خود جای داده است با توجه به اینکه این بخش متشکل از کارگاه‌های کوچک یا متوسط با پراکندگی جغرافیایی ناموزون و اندکی تولیدکنندگان بزرگ است. این پدیده دقیقاً مصادف با دوره‌ای است که بخش قابل توجهی از جمعیت جوان دارای تحصیلات دانشگاهی کشور نیازمند ایجاد مشاغلی در بخش‌هایی با بهره‌وری بالا هستند. و صنعت یکی از همین بخش‌های با بهره‌وری بالا می‌تواند باشد.

۲-۳- ویژگی‌های بخش خدمات

در حالت کلی با وجود اختلافاتی که در میان نظرات و دیدگاه‌های مختلف در مرزبندی‌های بخش خدمات وجود دارد، می‌توان آن را به صورت «مجموعه فعالیت‌های نامحسوس

اقتصادی که تولید و مصرف آن در زمان واحد بوده و در معامله مالکیت چیزی را به دنبال ندارد» تعریف کرد. بخش خدمات در تقسیم‌بندی اقتصادی را می‌توان بعد از بخش‌های کشاورزی و صنعت به عنوان فاز سوم از توسعه در اقتصاد کشورهای در حال توسعه در نظر گرفت. این بخش از اقتصاد که در سال‌های اخیر جایگاه مناسبی را به خود اختصاص داده است و همانند سایر بخش‌های اقتصاد طی گذشت زمان دچار تغییر و تحول کمی و کیفی شده توانسته است ۵۰/۳ درصد (۹/۷ درصد زن و ۴۵/۵ درصد مرد) از تمام شاغلان کل کشور را به خود اختصاص دهد.

سهم بخش خدمات در ایجاد ارزش افزوده و اختصاص منابع و فعالیت‌ها به خود و همچنین سهم آن در تولید ناخالص داخلی، اشتغال و توسعه به‌طور مستمر و چشمگیر رو به افزایش بوده است و می‌توان بنا بر نظر برخی از کارشناسان و خبرگان علم اقتصاد از آن به‌عنوان موتور رشد اقتصادی کشورهای توسعه یافته نام برد. اگرچه برخی از کارشناسان اقتصادی معتقد هستند که بخشی از اشتغال ایجاد شده در خدمات کم‌کیفیت‌اند اما نسبت به بخش‌های صنعت و کشاورزی سهم بیشتری از اشتغال را به خود اختصاص داده‌اند. وقتی بخش قابل توجهی از اشتغال کشور بر بخش خدمات متمرکز است نباید اجازه داده شود که فعالیت‌های اقتصادی بخش خدمات جنبه توزیعی به خود بگیرد و بهتر است با تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌های درست و مناسب بازار کار در این بخش سعی شود تا اشتغال در بخش خدمات مولد باشد، چرا که در غیر این صورت اشتغال غیر مولد نمی‌تواند ارزش افزوده ایجاد کند.

۳- مروری بر نتایج طرح آمارگیری نیروی کار

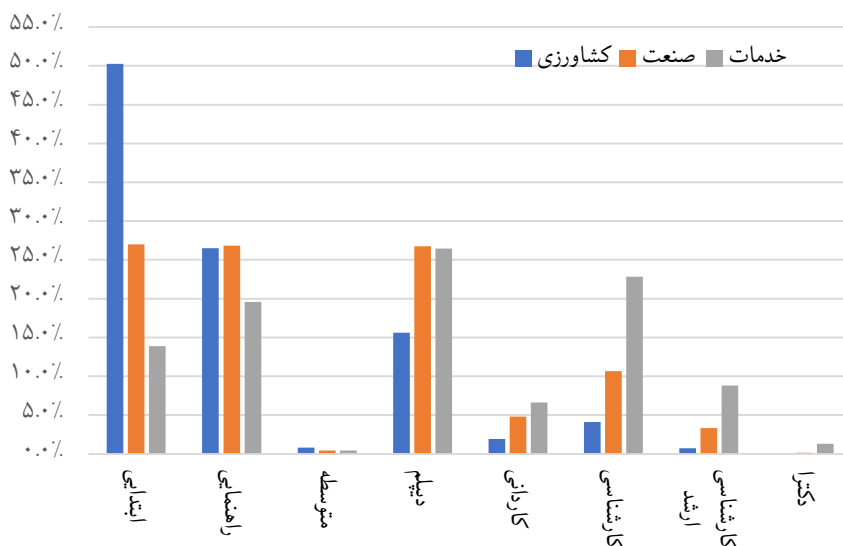
بر اساس نتایج طرح آمارگیری نیروی کار سال ۱۳۹۷ کشور که توسط مرکز آمار ایران انجام شده است در بخش کشاورزی ۷۶/۵ درصد، در بخش صنعت ۹۳/۹ درصد و در بخش خدمات ۹۷/۳ درصد از نیروی شاغل این بخش‌ها با سواد هستند. بیشترین نیروی کم‌سواد یا بی سواد را در بخش کشاورزی می‌توان دید، یعنی حدود ۷۶/۷ درصد از شاغلان بخش کشاورزی را افراد کم‌سواد و دارای تحصیلات ابتدایی و راهنمایی تشکیل می‌دهند در حالیکه در بخش خدمات بیشترین نیروی تحصیل‌کرده و فارغ‌التحصیل دانشگاهی فعالیت دارند یعنی ۳۹/۷ درصد. حضور نیروهای تحصیل‌کرده و دانشگاهی در بخش

صنعت کمتر از بخش خدمات است. (شکل ۱). این در حالی است که بخش صنعت اگرچه می‌تواند از بخش‌های مهم اقتصادی باشد و با بهره‌گیری از نیروی جوان و تحصیلکرده به رشد اقتصادی کمک قابل توجهی نماید اما بعد از بخش خدمات قرار دارد.

جدول ۲- تعداد و درصد شاغلان در بخش‌های مختلف اقتصادی به تفکیک مدرک تحصیلی

شرح	ابتدایی	راهنمایی	متوسطه	دیپلم	کاردانی	کارشناسی	ارشد	دکترای	سایر	کل
کشاورزی	۱۶۱۹۸۱۷	۸۵۴۴۸۸	۲۵۹۱۹	۵۰۳۱۵۲	۶۱۷۶۳	۱۳۴۰۴۵	۲۴۱۳۵	۳۶۰	۱۴۳۴	۳۲۲۴۰۰۳
	۷/۴	۳/۹	۰/۱	۲/۳	۰/۳	۰/۶	۰/۱	۰/۰	۰/۰	۱۴/۶
صنعت	۱۹۳۲۴۹۳	۱۹۲۱۳۳۸	۳۱۳۶۹	۱۹۱۵۹۴۲	۳۴۴۶۷۰	۷۶۳۹۷۸	۲۳۸۰۲۱	۱۲۱۱۰	۵۱۱	۷۱۶۰۴۳۲
	۸/۸	۸/۷	۰/۱	۸/۷	۱/۶	۳/۵	۱/۱	۰/۱	۰/۰	۳۲/۵
خدمات	۱۶۱۸۸۹۵	۲۲۸۳۲۷۵	۵۲۱۰۱	۳۰۸۱۲۵۰	۷۶۹۸۴۱	۲۶۶۲۰۸۴	۱۰۲۸۹۷۵	۱۵۲۸۲۸	۱۹۶۹	۱۱۶۵۱۲۸
	۷/۳	۱۰/۴	۰/۲	۱۴/۰	۳/۵	۱۲/۱	۴/۷	۰/۷	۰/۰	۵۲/۹
کل	۵۱۷۱۲۰۵	۵۰۵۹۰۰۱	۱۰۹۳۸۹	۵۵۰۰۳۴۴	۱۱۷۶۲۷۴	۳۵۵۹۰۹۷	۱۲۹۱۱۳۱	۱۶۵۲۹۸	۳۹۱۴	۲۲۰۳۵۶۵۳
	۲۳/۵	۲۳/۰	۰/۵	۲۵/۰	۵/۳	۱۶/۲	۵/۹	۰/۸	۰/۰	۱۰۰/۰

منابع داده‌ها: طرح آمارگیری نیروی کار ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران؛ یافته‌های محقق

شکل ۱- وضعیت تحصیلات شاغلان در سه بخش اقتصادی (کشاورزی، صنعت و خدمات) کشور به تفکیک مدرک تحصیلی

جدول ۳- تعداد و درصد شاغلان در بخش‌های مختلف اقتصادی به تفکیک رده‌های سنی

شرح	گروه‌های سنی						کل
	۱۰ تا ۱۴ ساله	۱۵ تا ۲۴ ساله	۲۵ تا ۳۴ ساله	۳۵ تا ۴۴ ساله	۴۵ تا ۶۴ ساله	۶۵ ساله و بیشتر	
کشاورزی	۳۶۲۲۲	۳۸۲۰۸۶	۹۱۰۸۸۹	۹۷۳۵۰۴	۱۵۴۳۰۴۱	۳۶۷۴۱۶	۴۲۱۳۱۵۸
	۰/۲	۱/۶	۳/۸	۴/۱	۶/۵	۱/۵	۱۷/۷
صنعت	۲۲۸۱۲	۷۱۳۲۴۸	۲۶۲۸۸۵۲	۲۴۸۷۲۷۳	۱۷۱۰۸۹۱	۶۵۱۶۷	۷۶۲۸۲۴۳
	۰/۱	۳/۰	۱۱/۰	۱۰/۴	۷/۲	۰/۳	۳۲/۰
خدمات	۲۲۷۱۷	۹۶۸۱۶۹	۳۷۰۰۱۶۷	۳۸۵۴۷۶۳	۳۲۲۹۲۷۱	۱۹۳۳۲۸	۱۱۹۶۸۴۱۵
	۰/۱	۴/۱	۱۵/۵	۱۶/۲	۱۳/۶	۰/۸	۵۰/۳
کل	۸۱۷۵۱	۲۰۶۳۵۰۳	۷۲۳۹۹۰۸	۷۳۱۵۵۴۰	۶۴۸۳۲۰۳	۶۲۵۹۱۱	۲۳۸۰۹۸۱۶
	۰/۳	۸/۷	۳۰/۴	۳۰/۷	۲۷/۲	۲/۶	۱۰۰/۰

منابع داده‌ها: طرح آمارگیری نیروی کار ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران؛ یافته‌های محقق

در جدول ۳ به وضعیت شاغلان در سه بخش اقتصادی (کشاورزی، صنعت و خدمات) در سال ۱۳۹۷ به تفکیک رده‌ی سنی آنها اشاره شده است. در سطح کل جامعه ۲/۶ درصد از کل شاغلان را نیروی ۶۵ ساله و بیشتر تشکیل می‌دهد که در بخش کشاورزی میزان این رده‌ی سنی نسبت به دو بخش دیگر بالاتر و تقریباً ۱/۵ درصد است و دلیل آن می‌تواند این باشد که مالکیت عمده‌ی زمین‌های کشاورزی در اختیار افراد کم‌سواد بالای ۵۰ سال بوده و این خود می‌تواند از دلایل عدم جذب فارغ‌التحصیلان دانشگاهی و نیروی جوانتر در بخش کشاورزی باشد.

رده‌ی سنی ۱۰-۱۴ ساله در میان شاغلان بخش‌های مختلف اقتصادی از آن جهت حائز اهمیت است که این افراد در سن تحصیل قرار داشته و بایستی در این سن مشغول به تحصیل باشند. در سطح کل جامعه ۰/۳ درصد از نیروی شاغل کل کشور (۸۱۷۵۱ نفر) را کودکانی تشکیل می‌دهند که کمتر از ۱۵ سال سن دارند اگر چه این میزان به نسبت سرشماری‌های پیشین کاهش داشته است اما می‌تواند برای برنامه‌ریزان و سیاستگذاران کشور قابل تأمل باشد. با توجه به داده‌های جدول بیشترین نیروی شاغل ۱۰-۱۴ ساله با ۰/۲ درصد در بخش کشاورزی بوده که این می‌تواند نشان‌دهنده کارکنان فامیلی بدون مزدی باشد که در کارهای کشاورزی به خانوار خود کمک می‌کنند.

۴- نتیجه‌گیری

در این مقاله به اجمال به معرفی سه بخش عمده‌ی اقتصادی و میزان نیروهای شاغل در هر بخش به تفکیک سن و تحصیلات آنها پرداختیم. در بخش کشاورزی به دلیل مدیریت سنتی زمین‌های کشاورزی همچنان مالکیت این زمین‌ها به دست افراد کم سواد و بی‌سواد در رده سنی بالا بوده و می‌توان با یک برنامه‌ریزی مناسب این امکان را برای جوانان تحصیل کرده در رشته‌های مرتبط به آن فراهم آورده تا علاوه بر اینکه آنها را وارد بازار کار کنند.

در بخش صنعت اگر چه ۳۲ درصد از شاغلان کل کشور در این بخش فعالیت دارند درصد از عاملان این بخش و فارغ‌التحصیلان دانشگاهی کل کشور تشکیل داده است اما جا دارد با فراهم آوردن امکانات بیشتر در این بخش علاوه بر ایجاد اشتغال برای جوانان باعث به وجود آمدن مشاغلی با بهره‌وری بالا شده و حاشیه امن‌تری برای مشاغل در این بخش را فراهم کنند.

بخش خدمات بیشترین نیروی شاغل کل کشور یعنی ۵۲/۸ درصد از شاغلان را در خود جای داده است و به نسبت دو بخش دیگر اقتصادی، نیروی جوان و تحصیل کرده در این بخش بیشتر است. در بخش خدمات با برنامه‌ریزی مناسب می‌توان از آن به‌عنوان موتور رشد اقتصادی کشور در پیش‌برد اهداف کشور در جهت بالا بردن نرخ اشتغال و افزایش تولید ناخالص داخلی بهره برد.

مرجع‌ها

- [۱] خانی، فضیله (۱۳۸۵). توسعه‌ی روستایی و چالش‌های اشتغال زنان. پژوهش‌های جغرافیایی، سال ۳۸، شماره ۵۵، صص ۱۷۱-۱۸۸.
- [۲] رهنورد، فرج‌اله؛ حسینی، میراحمد (۱۳۸۴). عوامل کلیدی توفیق در بخش اشتغال‌زایی بخش صنعت. فرایند مدیریت و توسعه. شماره ۶۳-۶۴.
- [۳] زاهدی، محمدجواد؛ کازرونی، محمدرضا (۱۳۷۹). کارآفرینی در بخش کشاورزی، سازمان مدیریت صنعتی، تهران.
- [۴] قربانی، احمد (۱۳۹۴). تحولات بازار نیروی کار و سرمایه در بخش کشاورزی ایران. جهاد کشاورزی، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی.

- [۵] کریمی موغاری، زهرا؛ نظیفی نائینی، مینو؛ عباس‌پور، سحر (۱۳۹۲). عوامل اقتصادی مؤثر بر اشتغال زنان در ایران. مطالعات اجتماعی روانشناختی زنان. سال ۱۱، شماره ۳، صص ۵۳-۸۰.
- [۶] مرکز آمار ایران (۱۳۹۷). طرح آمارگیری نیروی کار.
- [۷] نجفی، بنفشه؛ صالحی، سپیده (۱۳۹۷). اهمیت بخش خدمات در اقتصاد. مرکز آمار ایران.

طاهره امینی

دکتری آمار

تهران، فاطمی، خیابان باباطاهر، خیابان فکوری، ساختمان شماره ۱۴۵، پژوهشکده‌ی آمار.
رایانشانی: tahereamini90@yahoo.com

مسعود یارمحمدی

دکتری آمار و دانشیار گروه آمار دانشگاه پیام نور تهران

تهران، حکیمیه، دانشگاه پیام‌نور تهران، دانشکده‌ی علوم پایه شرق تهران.
رایانشانی: masyar@pnu.ac.ir